

МАҲСУЛОТ СИФАТИНИ БОШҚАРИШ МЕХАНИЗМИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ ОМИЛЛАР ВА УЛАРНИ БАҲОЛАШ

Орифжонов Нодир Гойибжон угли

Наманган давлат техника университети таянч докторанти

доц. Ибрагимов Исроил Усманович,

Наманган давлат техника университети, факультет декани

Аннотация: Сифатни бошқариш жараёнида корхоналар ўз ишлаб чиқариш тизимини мунтазам равишда таҳлил қилиб, ички имкониятлар ва ташкилий ресурслардан самарали фойдаланиши лозим. Махсус дастурлар, стандартлаштириш тизими ва ахборот технологияларидан фойдаланиш маҳсулот сифатига ижобий таъсир кўрсатади. Мақолада ушбу механизмларнинг тўлиқ таҳлили берилган бўлиб, амалиётда уларни татбиқ қилиш имкониятлари ҳам ёритилади.

Калит сузлар: Инвестиция, маҳсулот сифати, ташкилий – иқтисодий омиллар, баҳолаш, ракобат, халқаро менежмент.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FACTORS INFLUENCING THE PRODUCT QUALITY MANAGEMENT MECHANISM AND THEIR ASSESSMENT

Orifjonov Nodir Goyibjon ugli

Namangan State Technical University, PhD student

Ibragimov Isroil Usmanovich,

Namangan State Technical University, Faculty Dean

Abstract: in the process of quality management, enterprises should regularly analyze their production system and effectively use internal capabilities and organizational resources. The use of special programs, standardization systems and information technologies has a positive effect on product quality. The article provides a complete analysis of these mechanisms, as well as highlights the possibilities of their implementation in practice.

Key issues: investments, product quality, organizational and economic factors, development, management

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПРОДУКЦИИ, И ИХ ОЦЕНКА

Орифжонов Нодир Гойибжон угли

Наманганский государственный технический университет, докторант

доц. Ибрагимов Исроил Усманович,

Наманганский государственный технический университет,
декан факультета

Аннотация: в процессе управления качеством предприятия должны регулярно анализировать свою производственную систему и эффективно использовать внутренние возможности и организационные ресурсы. Использование специальных программ, систем стандартизации и информационных технологий положительно влияет на качество продукции. В статье дается полный анализ этих механизмов, а также освещаются возможности их внедрения на практике.

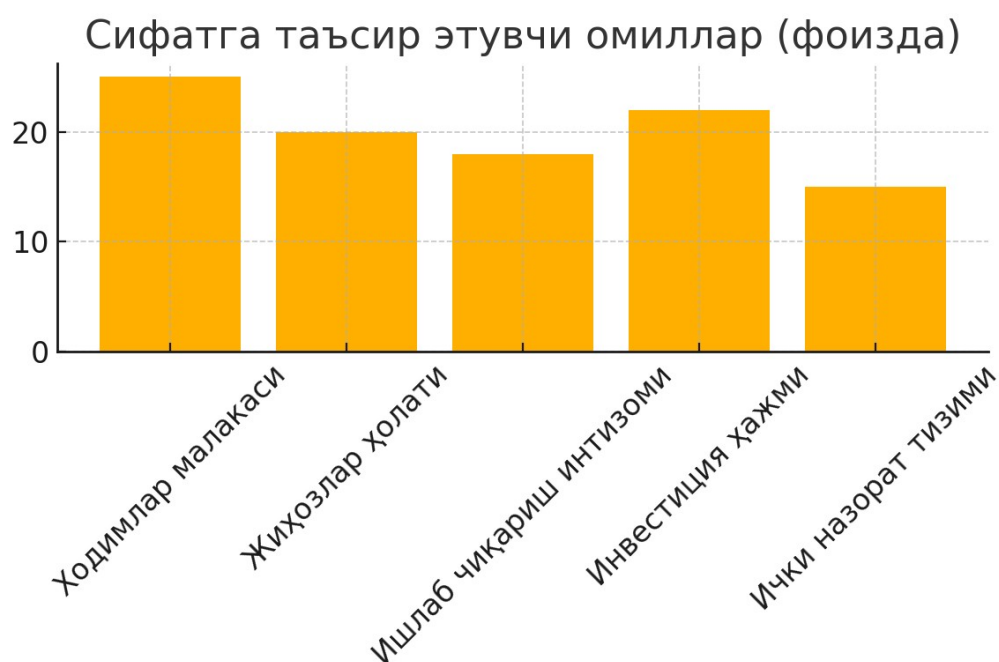
Ключевые слова: инвестиции, качество продукции, организационно-экономические факторы, развитие, управление

Ўзбекистонда саноат соҳаси, хусусан, машинасозлик тармоғи миллий иқтисодий стратегик йўналишларидан бири сифатида фаол ривожланмоқда. Бу соҳада маҳсулот сифатини таъминлаш ва бошқариш механизмлари самарадорлиги ишлаб чиқариш жараёнининг барча босқичларида юқори талабларга жавоб бериши лозим. Мақолада маҳсулот сифатига таъсир этувчи ташкилий ва иқтисодий омиллар таҳлил қилинади ҳамда уларни баҳолашнинг амалий усуллари тавсифланади.

Маҳсулот сифати тушунчаси халқаро ва маҳаллий олимлар томонидан турлича таърифланган. Масалан, Деминг (1986) сифатни мижоз талабларини қондириш қобилияти билан изоҳлайди. Журан (1989) эса сифатни режалаштириш, назорат қилиш ва такомиллаштиришни бир бутун жараён сифатида қараб, “Juran Trilogy”ни илгари сурган. Маҳаллий

олимлардан Камолов Б.А. (2021) ва Расулов Ш.М. (2022) маҳсулот сифатини баҳолаш мезонларини миллий корхоналар мисолида таҳлил қилган.

Ташкилий-иқтисодий омиллар таҳлили. Маҳсулот сифатига таъсир этувчи омиллар иккига бўлинади: ташкилий ва иқтисодий. Ташкилий омилларга ходимлар малакаси, ишлаб чиқариш интизоми, ички назорат тизими киради. Иқтисодий омиллар эса инвестициялар ҳажми, жиҳозлар ҳолати, хом ашё сифатини ўз ичига олади.

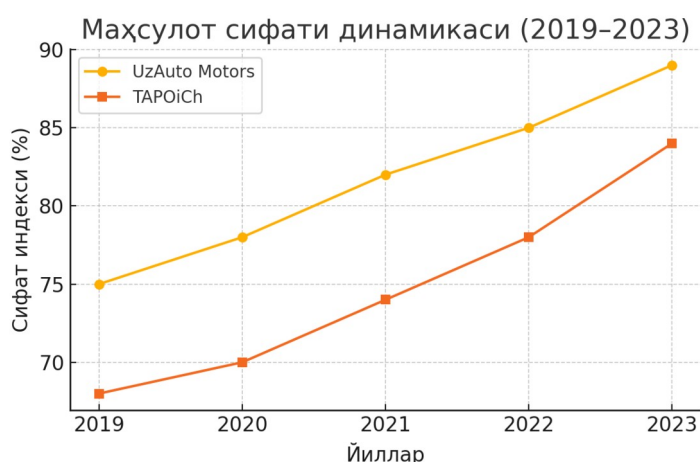
1-расм. Маҳсулот сифатига таъсир этувчи асосий ташкилий-иқтисодий омиллар. Диаграммада ходимлар малакаси, жиҳозлар ҳолати, ишлаб чиқариш интизоми, инвестиция ҳажми ва ички назорат тизими каби омиллар ўртасидаги таъсир даражалари фоиз ҳисобида тасвирланган. Ушбу омиллардан ходимлар малакаси энг юқори салмоққа эга (25%), бу эса инсон капитали сифатни таъминлашда ҳал қилувчи ўрин тутишини кўрсатади. Инвестиция ҳажми ва жиҳозлар ҳолати ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлиб, технологиялар янгиланиши орқали маҳсулот сифатини яхшилаш имконияти яратилади.

Сифатни баҳолаш усуллари. Корхоналарда маҳсулот сифати ISO 9001, TQM, KPI каби халқаро усуллар орқали баҳоланади. Машинасозлик корхоналарида ушбу стандартлар жорий этилмоқда.

Усул	Таърифи	Афзалликлари
ISO 9001	Халқаро сифат стандарти	Хужжатлашган, сертификатланади
TQM	Жами сифат бошқаруви	Жамоавий ёндашув, узлуксиз яхшилаш
KPI	Калит кўрсаткичлар индикатори	Натижага асосланган баҳолаш

Машинасозлик саноатида маҳсулот сифати ташкилий-иқтисодий омилларга бевосита боғлиқ. Ходимлар малакаси ва технологик жиҳозлар сифат кўрсаткичларини шакллантиришда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Корхоналарда ISO 9001 ва TQM каби тизимларни жорий этиш орқали сифатни ошириш мумкин. Ходимларни мунтазам ўқитиш ва ички аудиторлик тизимини йўлга қўйиш тавсия этилади.

Ўзбекистонда машинасозлик соҳасида сифат бошқаруви: амалий таҳлил Ўзбекистондаги етакчи машинасозлик корхоналаридан бири бўлган “UzAuto Motors” сифатни бошқаришда ISO 9001 стандартларига асосланган тизимдан фойдаланади. Корхонада маҳсулот сифатини таъминлаш учун автоматлаштирилган назорат пунктлари, халқаро лабораториялар ва мижоз фикри асосида тузилган KPI кўрсаткичлари жорий қилинган. “ТАРОiCh” корхонасида эса модернизация жараёни

доирасида янги сифат назорати ускуналари, CAD/CAM дастурлари ва Siemens технологик платформалари жорий этилмоқда. Бу эса маҳсулот аниқлиги ва қисмлар мослигини сезиларли даражада оширди. Қуйида ушбу корхоналарда сифат кўрсаткичларининг 5

йиллик динамикаси келтирилган.

2-расмда UzAuto Motors ва TAPOiCh корхоналарида маҳсулот сифати индекси ўсиши (2019–2023 йиллар). Диаграммада кўрсатилганидек, ҳар

икки корхонада ҳам маҳсулот сифати бўйича аниқ ижобий динамика кузатилмоқда. UzAuto Motors корхонасида 2019 йилдаги 75% сифат индекси 2023 йилга келиб 89% гача ўсган, бу сифат назоратининг такомиллашганидан далолат беради. TAP OiCh корхонасида эса сифати индекси 68% дан 84% гача ошган. Бу кўрсаткичлар самарали бошқарув ва сифат назорати воситаларининг татбиқ этилаётганини тасдиқлайди.

Сифатни оширишдаги стратегиялар ва давлат сиёсати. Маҳсулот сифати нафақат корхонанинг ички бошқарувига, балки макроиқтисодий сиёсатга ҳам боғлиқ. Ўзбекистонда 2020 йилдан бошлаб “Ишлаб чиқаришни локаллаштириш ва сифатни ошириш” дастури доирасида 50 дан ортиқ машинасозлик корхонасида ISO стандартлари жорий этилди. Шунингдек, давлат томонидан экспортбоп маҳсулотларга субсидия, сифат лабораторияларига имтиёзли кредитлар ва малака ошириш курсларига грантлар тақдим этилмоқда. Сифатни оширишдаги энг самарали стратегиялардан бири бу — жамоавий ва мотивацион бошқарув тизимини жорий қилишдир. Бу тизимда ҳар бир ишчи ўз фаолияти учун аниқ KPI асосида баҳоланади ва рағбатлантирилади. Шу йўл билан ишлаб чиқаришдаги хатолар сони 30% га камайиши мумкин.

Хорижий тажриба: Германия ва Жанубий Корея мисолида. Машинасозлик соҳасида етакчи давлатлардан бири бўлган Германияда маҳсулот сифатига юқори даражада эътибор қаратилган. Корхоналарда сифат менежменти ISO 9001:2015, Six Sigma ва Total Quality Management (TQM) тизимлари асосида амалга оширилади. BMW ва Bosch каби компаниялар ишлаб чиқариш жараёнида рақамли мониторинг, real-time таҳлил ва статистик назорат усулларидан фойдаланадилар. Жанубий Кореяда эса Hyundai ва Samsung каби компаниялар инновацион сифат тизимларини жорий этган бўлиб, уларда 'Zero Defect' тамойили асосий ўрин тутди. Бу мамлакатда ходимлар учун узлуксиз таълим тизими, ҳар бир ишчи ўрнига ихтисослаштирилган сифат назорат пунктлари жорий қилинган. Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, Жанубий Кореяда сифатга сарфланган инвестиция ҳар 1 долларга 3.5 долларлик самара қайтармоқда. Сифатни таъминлашга инвестицияларнинг тақсимоли (Жанубий Корея мисолида). Жанубий Корея машинасозлик корхоналарида сифатни таъминлаш учун ажратиладиган сармояларнинг йўналишлар бўйича тақсимолини кўрсатади. Унга кўра, таълим ва тренингларга (30%) ва техник жиҳозларга (35%) катта эътибор қаратилган. Бу эса юқори сифатга

эришиш учун инсон капитали ва технологик базанинг аҳамиятини ёритади. Ахборот тизимларига (20%) ва сертификатлаш ҳамда аудит жараёнларига (15%) ҳам муайян сармоя ажратилади, бу эса сифат тизимини мукаммаллаштиришни таъминлайди.

Кейс-таҳлил: “AGMK Machinery” корхонаси мисолида. “AGMK Machinery” — Олмалиқ шаҳрида жойлашган йирик машинасозлик корхонаси бўлиб, у 2021 йилдан бошлаб сифатни бошқаришда ISO 9001 тизимини тўлиқ жорий этган. Корхонада маҳсулотларни автоматлаштирилган йўналишда текшириш, ERP тизими орқали ишлаб чиқариш жараёнларини назорат қилиш ва ҳар ойлик KPI ҳисоботлари орқали таҳлил қилиш амалиёти мавжуд. 2022 йилда маҳсулот сифатини яхшилаш учун 500 млн сўм миқдорида инвестиция киритилган ва натижада қайтарилган маҳсулотлар сони 17% дан 6.5% гача камайтирилган. Миқдордан қониқиш индекси 72% дан 88% гача кўтарилган. Бу натижалар сифатни самарали бошқаришнинг амалдаги таъсирини кўрсатади.

Асосий атамалар луғати

- ISO 9001 – сифат менежментининг халқаро стандарти, корхонадаги жараёнларни тизимли бошқаришга қаратилган.
- KPI – Калит кўрсаткичлар индикатори, муваффақиятни ўлчаш учун миқдорий мезонлар.
- TQM – Жами сифат бошқаруви, жамоавий иштирок ва узлуксиз такомиллаштиришга асосланган ёндашув.
- ERP – Корхонани режалаштириш тизими, ишлаб чиқариш, моддий ресурслар ва молияни автоматлаштириш учун мўлжалланган платформа.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РУЙХАТИ:

1. Deming W.E. (1986). Out of the Crisis. MIT Press.
2. Juran J.M. (1989). Juran on Planning for Quality. Free Press.
3. Garvin D.A. (1987). Competing on the Eight Dimensions of Quality. Harvard Business Review.
4. Dale B. (2003). Managing Quality. Blackwell Publishing.
5. Камолов Б.А. (2021). Машинасозликда сифатни бошқариш. Ўзбекистон иқтисодиёти, №3.
6. Расулов Ш.М. (2022). Ишлаб чиқаришда инновация ва сифат. Иқтисод ва бошқарув, №2.

7. Montgomery, D.C. (2009). Introduction to Statistical Quality Control. John Wiley & Sons.
8. ISO 9001:2015 Quality management systems – Requirements. International Organization for Standardization.
9. Imai, M. (1986). Kaizen: The Key to Japan's Competitive Success. McGraw-Hill.
10. Kamolov, B.A. (2021). Машинасозликда сифатни бошқариш. Ўзбекистон иқтисодиёти, №3.
11. Rasulov, Sh.M. (2022). Ишлаб чиқаришда инновация ва сифат. Иқтисод ва бошқарув, №2.
12. Axmedov, A.T. (2020). Ўзбекистонда саноатни ривожлантиришда сифат сиёсатининг ўрни. Тошкент иқтисодий журнали, №5.
13. Nurmatov, A.M. (2021). Сифат бошқарувининг миллий модели. Иқтисодий тадқиқотлар, №4.
14. Uzbekistan Government Resolution (2020). 'Ишлаб чиқаришни локаллаштириш ва сифатни ошириш' дастури.
15. UzAuto Motors Annual Report (2023). Сифат кўрсаткичлари ва натижалар.
16. TAPOiCh Innovation Report (2022). Жорий этилган сифат стандартлари ва модернизация жараёнлари.
- AGMK Machinery Strategy Document (2023). Сифатни бошқариш ва KPI тизими